

Mystiek lichaam

Frans Kellendonk

Mystiek lichaam

Een geschiedenis

Met een nawoord van Nina Polak

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij bv
2026

Eerste druk, 1986; achtentwintigste druk, 2026

Copyright © 2015 Stichting Frans Kellendonk Fonds

Copyright nawoord © 2026 Nina Polak

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Em. Querido's Uitgeverij bv, Weteringschans 259, 1017 xJ Amsterdam. Ook tekst- en datamining van deze uitgave is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de uitgeverij.

Voor de productie van de boeken van Querido wordt alleen gebruik gemaakt van duurzaam en verantwoord geproduceerd papier.

Omslag Roald Triebels

Foto auteur Chris van Houts

ISBN 978 90 253 2109 3 / NUR 301
www.querido.nl

Voor M. A. W.

Inhoud

I *Valse lente*

De zonnevogel	11
De kameel	15
Prima olie	25
Doos	34
Het museum van de toekomst	42
Nog een doos	52

II *De moederkerk*

À la baisse	65
Het spookje	78
Epithalamium	83
De idioten	98
Envoi	115

III *De geschiedenis*

De wederkomst	123
Vade retro	138
Enfant perdu	152
De witte jood	163
Bruids- en grafwerk	175

Een kathedraal van betekenis – Nina Polak	189
---	-----

1 Valse lente

De zonnevogel

Eén oog op een kier probeerde A. W. Gijselhart aan het licht te raden hoe laat het was. Overwoog zelfs of hij zijn arm zou optillen om zijn horloge te raadplegen, maar toen werd er opnieuw geroepen. 'Lamzak!' verstond hij nu. Het was te vroeg, zoveel was zeker. Door datzelfde geroep moest hij ook daarstraks, dromend van naaktheid en hoogtevrees, eventjes wakker zijn geworden, hoe lang geleden, toen hij gerustgesteld was ingedommeld, na tussen zijn benen te hebben gevoeld of hij zijn drievuldigheid nog had. Twee keer was er geroepen minstens door wie. Hij kroop dwars over zijn bed op zijn ellebogen, een log reptiel, trok het gordijn wat opzij. In de ochtendmist, aan het andere eind van zijn tuin, zag hij iets wits op zijn poortstijl zitten. Een engel. Zo een als de wacht houdt bij de ingang van een grafakker, zijn huis een tombe en hijzelf dus overleden. Niet aan denken. Gijselhart begroef zich zo diep als hij kon in zijn eigen lichaamswarmte.

Of hij weer was ingeslapen wist hij niet, toen het scheldwoord hem voor de derde keer deed opschrikken. Het was beter om de ramen 's nachts dicht te houden voortaan. Lamzak. Hij begreep niet helemaal waarom hij zich door dat woord gestreeld voelde en sloop nogmaals naar het raam. Het gras leek wel ijzervijlsel, zo heilig was het in de tuin, het jonge boomblad blikerde metaalachtig, de perebomen met hun stijf gebalde knoppen leken van gietijzer. Het witte iets

zat er nog, boven op de bakstenen kolom. Geen engel. Een nevelsliert die zich verdicht had tot een luchtgeest. Als het een wit wief was moest hij oppassen dat hij geen bijl in zijn hersens kreeg vandaag. Maar ach nee, het was Magda natuurlijk lamzak. Had je toch kunnen weten. Magdamaagdje, zijn Prul. Ze was terug. Nu nog een kwartiertje zalig slapen in de zekerheid dat zijn Prulletje terug was.

De kerkklokken maakten Gijselhart ten slotte helemaal wakker. Het was intussen een beetje opgeklaard buiten, zag hij door de kier in de gordijnen. Prul zat er nog steeds, niet eens ongemakkelijk. Benen over elkaar, het witte regenmanteltje kouwelijk om zich heen gewikkeld, haar hoofd wat dromerig of, als je onvriendelijk wilde zijn, onnozel scheef. Ze leek met één oor te luisteren naar de vogels die, toen het klokgelui bedaard was, krassen maakten op de ochtendstilte. Streek af en toe een sisaltouwblonde haarlok weg uit haar gezicht. Voor iemand die meer dan twee meter van de grond zat, boven op een poortstijl, zat ze daar wonderlijk rustig en tevreden.

Over de steenslag langs de asfaltweg kwam een lange zware vrouw aangefietst. Uit mijn gezicht, Tonia! Gijselhart hield niet van andere mensen, zeker niet nu zijn Prul zo dichtbij was. De vrouw had haar zondagse jas aan, van kin tot knieën dichtgeknoopt, en hield het stuur in haar handen alsof ze een bruiloftstaart droeg waar ze nauwelijks overheen kon kijken, lang als ze was. Ga weg, ander mens! Naarmate ze dichterbij kwam begon ze steeds woester te slingeren. Achter op de bagagedrager liet Antenétje, haar dochter van zes, zich willoos heen en weer gooien. Rij door, berg met die muis die je gebaard hebt! Ze stapte af, door zich met gestrekte benen van het zadel te laten vallen, pakte Antenétje onder een arm en hielp haar op de grond. Het rijwiel werd op de standaard gezet. Toen dat allemaal gebeurd was

posteerde ze zich voor de poort en loeide naar boven: 'Een goeiemorgen, Magda! Ben je weer terug?'

Alsof ze dat zelf niet kon zien, de bemoeial. Toch was Gijselhart teleurgesteld toen Prul de vraag niet beaamde. 'Goeiemorgen Tonia!' riep ze naar beneden. 'Een zalige Pansen nog.'

'Insgelijks, Magda. Dag Droes! Dag brave jongen!' Droes duwde zijn snuit door de spijlen van het poortwerk. Hij had aan de binnenkant van de poort gestaan in een houding die een honds equivalent was van Magda's dromerij. Tonia krabde hem onder zijn zwarte kin en gluurde intussen nieuwsgierig het erf op, waar niets zich roerde. 'De baas ligt nog te slapen zeker?'

De baas grijnsde achter de gordijnen. De Heer is waarlijk opgestaan. Zalig die niet zien en toch geloofd hebben. Prul haalde kouwelijk haar schouders op. 'Iedereen is wakker behalve mijn vader heb je ooit zo'n lamzak meegemaakt?'

'Die zien we toch nóóit voor tienem buiten,' bulderde Tonia bedaard. 'Altijd als ik hier 's morgens voorbijkom zit het huis potdicht. Een gepleisterd graf is het hier. Maar geef hem eens ongelijk. Ik zou ook een gat in de dag slapen als ik slapende rijk kon worden. Zijn geld werkt voor hem. Leuke jurk trouwens die je daar aan hebt. Zit-ie niet wat ruim?'

Magda nam de zoom links en rechts tussen duim en wijsvinger en tilde die een stukje op. 'Vind je Tonia?' En het onderwerp prompt vergetend: 'Hallo Antenétje!'

Het minuscule meisje groette niet terug. Ze tuurde een poosje naar de vrouw op de zuil en trok toen haar moeder aan de jas. 'Wat doet zij daarboven? Is ze bang van de hond?'

'Weet ik veel. We zijn van haar wel gekkere dingen gewend.' Waarna ze weer omhoogbulderde: 'Moet je horen, Magda. Zeg tegen je vader dat ik morgen even langskom. Ik heb mooie spinazie voor hem, de eerste van het jaar en dat

is altijd de lekkerste weet je. Radijs heb ik ook, als hij daar zin in heeft.' Bergen radijs hadden zich opgehoopt toen ze eindelijk een vraag stelde, zo vertrouwelijk en zachtjes dat Gijselhart hem niet kon verstaan. Er kwam geen antwoord op, behalve dan dat Prul haar handen voor haar mond sloeg. Die moest veranderd zijn in een litteken, wist Gijselhart, en daar werd hij zo vrolijk van dat hij zoemend achter zijn tanden van het bed kwam. 'Allez meid,' klonk het nog van buiten, 'we moeten voortmaken, willen we op tijd in de kerk komen.' Ze was terug, zijn enige eeuwige dochter, en deze keer misschien voorgoed.

Buiten droogde Magda haar tranen met een grote herenzakdoek, die ze daarna in de mouw van haar manteltje proppte. Ze schoof voorzichtig naar voren op de zuil, tot ze zich op de rand nog net in evenwicht kon houden, en zette haar rechtervoet stevig op de poort. Maar ze kwam niet overeind, met een weifelmoedig schoppende linkervoet bleef ze op de rand zitten. In de wei aan de overkant van de weg stond een zilveren paard met de achterhand naar haar toe en zwiepte kalmmpjes met zijn staart. Ze zuchtte. Een vijftwintigwatts zonnetje brandde achter de ochtendgrijsheid. Ze huiverde en trok haar schouderbladen samen onder haar regenjas. Bleef tot ze ontzet werd afwisselend zuchten en huiveren. De nevel was in haar witte haar gekropen, fijne druppeltjes hadden zich afgezet op haar wenkbrauwen, wimpers, het anders onzichtbare dons van haar wangen en nek. Voor de binnenkant van de poort, in de metalen tuin, drentelde de hond zwarte oneindigheidstekens.

De kameel

De poort werd bekroond door de naam Doornenhof in smeedijzeren letters. Erachter, en achter het gras dat grauw zag van de heigheid, achter de peregomen die glommen als lantaarnpalen, stond een hoog en ondiep huis. De ramen in de voor- en zijgevels waren gevat in de gestucte lijsten met gargouilles. Wanneer het regende gulpte het water uit hun loden kelen, om het huis lag dan een ring van geklater.

Die ring bleef aan de achterkant open. De achtergevel was blind, op een lage deur na. Onder de witkalk waren daar de littekens van een amputatie zichtbaar. Het huis leek een half huis, de stenen roerloosheid leek te verlangen naar een verloren wederhelft. Maar die wederhelft was er nooit geweest. Het pand maakte zo'n onvolledige indruk omdat het vroeger gediend had als woonhuis bij een boerderij, waarvan de bedrijfsgebouwen in de loop der jaren waren gesloopt en het land stukje bij beetje was verkocht. Stukje bij telkens duurder beetje was het land gevoerd aan het garagebedrijf links en aan het recreatieterrein aan de zuidkant. De Doornenhof ging langzaam op in geld.

Tussen de poortspijlen en fruitbomen door, achter het raam linksonder, kon je 's avonds Gijsselhart zien zitten. Daar had hij zijn kantoortje. 'Comptoirtje' zei hij ouderwets. Hij had dan het avondblad voor zich liggen, openge-slagen op de advertentiepagina of de pagina financiën. De pendellamp was dicht op de krant getrokken en belichtte al-

leen de onderste helft van zijn gezicht. Baardstoppels flonkerden als rijp, terwijl hij over het montuur van zijn leesbril en over de krant heen zat te staren. De oude lippen rekten zich traag, stulpten zich uit, twee slakken.

Avond aan avond speelde hij daar zijn spelletje solitaire. Er zwermden dan in zijn hoofd getallen rond die guldens vertegenwoordigden en samen als het goed was het bedrag één miljoen moesten vormen. A. W. Gijselhart was miljonair, maar binnen de klasse der miljonairs behoorde hij tot de minima. Hij had de grootste moeite om zich te handhaven boven de magische streep die hem scheidde van al degenen die financieel geen naam mochten hebben. De getallen in zijn hoofd hadden de zenuwslopende onhebbelijkheid om af te dwalen van de zwerm, als je even niet keek tot een lager getal te verspringen of zelfs op te lossen in het niets. De balans die zijn accountant ieder jaar voor hem opmaakte kon hem over zijn rijkdom even weinig vertellen als een luchtfoto over de dramatiek van het weer. Zijn rijkdom was iets ongrijpbaars. Rijkdom was iets in je hoofd, het was zinloos die vast te willen leggen op papier. Uiteindelijk was zijn rijkdom zijn gevoel over zichzelf.

Het hoofd van Gijselhart vertaalde bezittingen in geld, geld in bezittingen, de getallen erin waren voortdurend op drift, ze dijen optimistisch uit, krompen somber ineen, en de oude lippen bootsten die bewegingen na. De laatste tijd voelde Gijselhart zich overwegend arm, de slakken lagen uitgedroogd tegen elkaar aangekruld. Zijn bezit bestond uit vastgoed her en der in de stad, tien kilometer verderop – oude woningen en drie terreinen met autostallingen. Een zekerder belegging dan vastgoed was er niet, zijns inziens, maar daken gingen lekken, er braken brandjes uit, de garagedeuren liepen om de zoveel tijd van hun katrollen, op de meest ongelegen momenten stuurde de gemeente je aan-

schrijvingen. De helft van de week was hij op karwei om die euvels te verhelpen. Hij werd te oud voor dat werk. Soms stootte hij een pand af, na lang delibereren. Een maand later had hij toch weer een ander ervoor in de plaats gekocht.

De loods achter zijn huis was volgestouwd met oud ijzer en sloopmetalen, die elke dag van waarde veranderden, als je de markttabellen in de krant mocht geloven. Vijfentwintig jaar had hij aan die schrootberg gebouwd. Als je het erts erbij dacht waaruit de metalen gewonnen waren, en de grond die ervoor was afgegraven, dan moest het de hoogste berg van Nederland zijn. En toch was de berg voor zijn gevoel vaak niet hoger dan een molshoop. Alles lag door elkaar: koper, lood, zink, ferro en non-ferro. Hij had er leidingbuisen van koper en lood, dubbelzwaar door de aangekoekte cement, een grote partij groen bladkoper dat van een kerkkoepel gesloopt was, een bronzen scheepsschroef, ijzeren potkachels, accu's, regenpijpen en zinken gootbekleding, stroken zink in lubben gevouwen en samengeperst, maar ook trapopperroeden van messing, deurklinken, kandelaars, tussen het gras gevonden patroonhulzen, stukjes koperdraad opgeraapt achter de elektriciens.

Nooit had hij er een gram van verkocht. Wie weet was de hele handel geen rooie cent waard, dan zou het uit zijn met zijn spelletje solitaire. Hij wist niet hoe zwaar de berg was. Hij wilde het ook niet weten. 'Een berg' of 'ik weet niet hoeveel ton', dat was de maat die hij hanteerde wanneer hij de koersen van de London Metal Exchange doorlas en het schroot omsmolt tot spijs voor zijn fantasie.

Lood en zink brachten niet veel meer op tegenwoordig. Het allesverziende communisme dumpte die metalen op de markten van het Westen, door een gat in het IJzeren Gordijn. In de bouw werden ze bovendien nauwelijks meer gebruikt. Maar koper was nog steeds goed aan de prijs. Hij

smolt het koper om tot een spiegel waarin hij zich een Guggenheim of Van Saxon-Coburg kon wanen. Wie zich in koper spiegelt, spiegelt zich zacht. Venus had zich in koper gespiegeld toen ze bij Cyprus uit zee was gekomen.

Gijsselhart koperkoning! Steengruis, de haakworm die ingewanden doorzeeft, zwavelbranden, houtsplinters en steenbrokken die moorddadig uit schraagpalen en mijnwanden gemित्रailleerd worden, water vergiftigd door arsenicum en zuur dat je blaren en gezwellen bezorgt, al die plagen waren voor hem, Gijsselhart, door mijnwerkers getrotseerd in de woestijnen van Atacama en Mohave, in Canada en de Andes. Om het koper naar hem toe te brengen slingerden zich uit alle windstreken goederenwagens over rails die KatangaKatangaKatanga zongen. Hij, kleine man verborgen in een speldeprik op de wereldkaart, had een fantoomvinger in de pap van Kennecott en Anaconda, van Phelps Dodge, Calumet & Hecla, O'okiep en de troebele Union Minière. Als hij zijn handel van hij wist niet hoeveel ton op de markt zou gooien, dan konden couponknippers van Stockholm tot Buenos Aires met hun kunstdrukaandelen hun salonnetjes behangen. Ze moesten eens weten! Hij hield van zijn koper en toch, soms was hij het liever kwijt dan rijk.

Geld was zijn religie. Schuld, boete, kwijtschelding – voor hem sprak het vanzelf dat die termen evenzeer thuis zijn in de boekhoudkunde als in de biechtstoel. Zijn miljoen was zijn zaligheid, het ging erom die intact te houden. Verkwisting was zonde, precies zoals de volksmond zegt. De fiscus was de erfzonde. Tegenover anderen kon hij hartstochtelijk mopperen op de belastingen, maar als ze niet bestaan hadden zou hij zich overbodig en ongelukkig hebben gevoeld. Belastingen scheppen schuld, van jaar tot jaar, voortdurend,

en het delgen van die schuld was de dynamiek van zijn leven. In zijn hart hield hij van de belastingen, omdat ze hem in staat stelden om ieder jaar zijn ziel rein te wassen. Hij was schuldeloos als een pasgedoopt kind, dankzij de belastingen. Hij stond bij niemand in het krijt. Hem konden ze niets maken. Per saldo was hij door het leven gegaan zonder dat het leven een spoor op hem had nagelaten.

Voor wie hem zijn gierigheid verweet had hij een mystiek antwoord klaar: 'Geld is het bloed van het sociale lichaam, het brengt het voedsel naar de hongerende leden. Bloed is liefde, geld is liefde. Ik ben een groot minnaar.' Een groot minnaar? Een bloedprop, een trombose. Dat was niet de reden waarom hij hield van geld. Hij hield ervan omdat het verschilt van alle tijdelijk bezit, waarvan we meer houden voordat we het in handen krijgen dan daarna. Geld houdt het verlangen heel, het is hebben en verlangen ineens, het verleent de vrek de eeuwige jeugd die de dichter ontleent aan zijn woorden. Gijselhart geloofde vast dat geld uit de hemel komt. Zo niet uit Gods hemel, dan toch uit de Hemel der Ideeën.

Dat een dollarmiljonair meer waard is dan een guldenmiljonair was voor hem geen reden tot zorg. In Gods ogen zijn alle miljonairs gelijk. Hij vond het helemaal niet vreemd dat het moeilijker is om miljonair te worden in de Verenigde Staten of in Engeland dan in roomse streken met hun zwakke valuta. Italië is het land van de miljonairs, zoals het ook het land is van de heiligen en de prelaten. Wat hem wel zorgen baarde was de geldontwaarding. Geldinflatie en taalinflatie waren gelijk opgegaan in het woord miljonair, vanaf het ogenblik dat het in zwang gekomen was in het oude beursgebouw aan de rue Quincampoix te Parijs, tijdens de windhandel rond de Mississippi-maatschappij toen bochelaars fortuinen verdienden door zich als schrijftafel te

verhuren aan haastige speculanten. De miljonair van vandaag had drie procent minder te betekenen dan de miljonair van een jaar geleden. Het zou kunnen dat God Zijn genade in steeds grotere hoeveelheden over de aarde uitstortte en dat het daardoor gemakkelijker werd om te worden uitverkoren, maar wanneer Gijselhart de prijsindexcijfers bestudeerde las hij daaruit vooral af dat de mens tot alle kwaad geneigd is en voor de zekerheid paste hij een inflatiecorrectie toe op zijn definitie van het begrip miljonair, waarbij hij het jubeljaar van zijn eigen uitverkiezing, het jaar waarin hij vijftig was geworden, op honderd procent stelde.

Van de kameel en het oog van de naald had hij nog nooit gehoord.

Een van de weinige dorpelingen met wie Gijselhart wel eens sprak was de kruidenier. In een witte jas, een hoed op zijn hoofd, stond de man achter zijn toonbank en klaagde. Hij klaagde dat hij ten gevolge van die hoed zweette op zijn schedel, waardoor hij licht kouvatte. Maar als hij geen hoed droeg had hij weer last van zweetvoeten.

‘Wat erin zit moet eruit,’ zei Gijselhart.

Hij had ook last van een muis, die in zijn magazijn de zakken met bloem en suiker kapotvrat. ‘Hij maakt één gaatje, aan de onderkant. En niet om wat er in de zak zit, dat laat hij rustig op de vloer lopen terwijl hij aan de volgende zak begint. Nee, waar het hem om gaat is me het bloed onder de nagels uit te halen en me het gekkenhuis in te pesten en mijn zaak naar de verdommenis te helpen.’ Het moest een reusachtige muis zijn die de kruidenier zo klein kon krijgen.

De man was een zeur en toch had Gijselhart met hem te doen. Hij had dezelfde sores als deze middenstander, mét al zijn geld. Aan zijn eigen mooie getallen werd ook geknaagd,

vaak waren de zes nullen van zijn miljoen ook lege zakken waaruit alle waarde was weggelopen, of zeepbellen, of dressuurhoepels voor idioten, of ijzeren ballen waaraan hij zat vastgeketend, al naar gelang de soort wanhoop waartoe hij verviel wanneer hij het geloof niet had. Want geld was een kwestie van geloof, welbeschouwd, en net als ieder geloof baatte het je niets als anderen het niet met je deelden. Stel dat het als staatsgodsdienst zou worden afgeschaft, of dat het vaderland failliet zou gaan... O ongrijpbare, onherroepelijk symbolische gulden, die op zo'n dag des oordeels als loos verzinsel ontmaskerd zou worden! Dan zou fl voor flut en flauwekul komen te staan en Gijselhart voor gek, met zijn buidel om zijn hals.

Het gebied waar men weet had van zijn kredietwaardigheid besloeg maar een paar vierkante kilometer. Daarbinnen wist men dat de toonder van het Gijselhartgezicht goed was voor de somma van één miljoen gulden, dat het in de rangorde van Vondel, Frans Hals, J. P. Sweelinck, de zonnebloem en de watersnip het hoogst bereikbare vertegenwoordigde, maar daarbuiten was zijn geld hem niet aan te zien, al liet hij het bedrag op zijn voorhoofd tatoeëren. Eigendom werd nooit eigenschap. En geld was niet eens eigendom, eerder vage belofte, volksbegoocheling, God mocht weten wat het was.

De muis van Gijselhart was een vrouw. Bij uitbreiding ook 'de' vrouw.

Toen hij pas weduwnaar was had hij een paar keer een prostituée bezocht, in de stad, in nachtclub De Keizerskroon. Slangemensen en buikdanseressen werkten zich daar star glimlachend voor je in het zweet, een bandje speelde in een doorzakkend tempo en schudde zichzelf af en toe wakker met een onverhoedse dissonant, een dame troonde je mee naar boven. In de dagen na zo'n bezoek trachtte

Gijsselhart zijn schaamte en de scherven van zijn verlangen op te ruimen door met een handeltje het schandegeld terug te verdienen. De sterrekijker die zijn zoon thuis had laten staan of de naaimachine van zijn overleden echtgenote werden dan haastig te gelde gemaakt. Was zijn portefeuille weer even vol als vóór het incident, dan beschouwde hij zijn zonde als vergeven en vergeten.

Eén keer had hij echter een vrouw van de straat opgepikt. Die was vast goedkoper, dacht hij, en dus minder slecht. Op het tippeltrottoir, aan de voet van de kruittoren, stond ze haar zwarte haar te borstelen, dwars over haar hoofd naar links, dan een gelijk aantal slagen naar rechts, dan weer evenveel naar links, met een mechanische ijver. Wanneer de haren uitwaaierden in het lamplicht waren ze eventjes van goud. Ze had zijn oude Lincoln eerst willen negeren, maar was toch ingestapt toen hij voor de derde keer langreed. Ze was een buitenlandse, een Française zo te horen of misschien een Algerijns heidinetje, in elk geval sprak ze bar weinig Nederlands. Ze reden naar een hotel dat zij genoemd had. Daar was ze de meest kil-routineuze en zwijgzame hoer geweest die hij tot dusver had meegemaakt.

Ze waren vooraf geen prijs overeengekomen. Elke cent die hij haar zou betalen voor het lege en hopeloze gevoel dat ze hem bezorgd had leek hem nu te veel. Ze had zijn verlangen verdonkeremaand en niets is zo ellendig, ook een lekke fietsband of een magazijn vol kapotgeknaagde zakken bloem niet, als een man zonder verlangen. Toen hij zijn jas aan had vroeg ze hem vijftig gulden. Met een aalmoesgebaar gaf hij haar drie tientjes. Ze wierp haar magere lijfje tegen de deur, ineens een vals beest. Vijftig gulden moest ze hebben, jammerde ze in haar mishandelde Nederlands, vijftig!

Dit gedrens was zelfs het rotwoord napezen onwaardig.